

УДК 346.543

ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ НАДХОДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

Каркачова А.В., к. ю. н.,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Донецький державний університет управління

У статті проаналізовані правові та економічні питання надходження інвестицій в Україну. Зроблено висновок про те, що основною проблемою залучення інвестицій на теперішній час є зарегульованість господарської діяльності в області інвестиційного руху нормами права. Причина цих факторів – відсутність чіткої державної політики щодо економічного розвитку взагалі та залучення інвестицій (як іноземних, так і внутрішніх) зокрема.

Ключові слова: інвестиції, надходження інвестицій, іноземні інвестори, правове регулювання, економічне зростання.

В статье проанализированы правовые и экономические вопросы поступления инвестиций в Украину. Сделан вывод о том, что основной проблемой привлечения инвестиций сегодня выступает зарегулированность хозяйственной деятельности в области инвестиционного движения нормами права. Причина этих факторов – отсутствие четкой государственной политики относительно экономического развития вообще и привлечения инвестиций (как иностранных, так и внутренних) в частности.

Ключевые слова: инвестиции, поступление инвестиций, иностранные инвесторы, правовое регулирование, экономический рост.

Karkachova A.V. LEGAL AND ECONOMIC QUESTIONS OF RECEIPT OF INVESTMENTS ARE IN UKRAINE

In the article the legal and economic questions of receipt of investments are analyzed in Ukraine. A conclusion is done that now zauregulirovannost' of economic activity comes forward the basic problem of bringing in of investments, in area of investment motion, by the norms of right. Reason of presence of these factors is absence of clear public policy on economic development in general, and bringing in of investments (both foreign and internal) in particular.

Key words: investments, receipt of investments, foreign investors, legal adjusting, economy growing.

Постановка проблеми. Питання правового та економічного зростання для України сьогодні – це питання її збереження як цілісної країни та самостійної держави. Критично важливою є швидкість відродження економіки. Вона визначає, чи будемо ми та наші діти вільними громадянами у своїй сильній демократичній країні або нам нав'яжуть статус жителів колонії сусідньої держави – тоталітарної структури з нестійкою сировинною економікою.

Системні ризики для України виникають і ззовні (російська військова загроза), і зсередини. Небезпечні сепаратистські рухи, з одного боку, цілеспрямовано нав'язуються зовнішнім агресором, а з іншого – живляться глибокою незадоволеністю населення, бідністю, незахищеністю, корупцією та відчуттям безперспективності, які створювалися всіма попередніми урядами України [1]. Основною проблемою залучення інвестицій нині є зарегульованість господарської діяльності в області інвестиційного руху нормами права. Причина цих факторів – відсутність чіткої державної політики щодо економічного розвитку загалом і залучення інвестицій (як іноземних, так і внутрішніх) зокрема. Однак проблема ефективності законодавства про інвестиційну діяльність є комплексною й не може бути обмежена тільки аспектами державного регулювання. Іноземні інвестори відчувають деяку невпевненість через постійні зміни підходу держави до процесу залучення інвестицій.

Ухвалення Верховною Радою України рішення щодо скасування пільг для спільних підприємств, які могли користуватися ними ще

щонайменше декілька років, такої впевненості не додало. Зрозуміло, що бажано залучити до державного бюджету України додаткові кошти від оподаткування таких підприємств, що такі пільги ставлять у деяко нерівні умови хазяйнування іноземних і вітчизняних підприємців. Проте про це потрібно розмірковувати під час створення законодавчих актів, а не після їх ухвалення. Фірми, які прийняли рішення про вхід в Україну, базуючись на розрахунках, які були зроблені на основі чинного законодавства, сподіваються, що вже нічого не буде заважати розвитку їхнього бізнесу. До того ж вони отримали й державні гарантії. Зараз ухвалення законів, які суттєво погіршують стан інвесторів, підтверджує сумну репутацію України як країни з одним із найвищих рівнів ризику для інвесторів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку українські вчені-юристи Ю.Є. Атаманова, О.В. Буткевич, О.М. Винник, О.Р. Зельдіна, Г.Л. Знаменський, О.Р. Кибенко, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, Л.В. Таран, В.В. Хахулін та ін. Додатково використовувалися наукові досягнення вчених-економістів В.М. Василенка, Ю.В. Макогона, В.І. Пили, В.П. Письмака, О.С. Чмир та ін.

Метою статті є обґрунтування активізації надходження інвестицій в Україну.

Виклад основного матеріалу. Іноземні інвестори вважають основними негативними ознаками інвестиційного клімату в Україні політичну нестабільність, неперіоритетні напрями розвитку економічної політики, нестабільну законодавчу базу питань щодо іноземного

інвестування. За даними світових рейтингових агентств, Україна належить до країн із підвищеним рівнем політичних і економічних ризиків. Головною причиною низького стимулювання переходу української економіки до стадії економічного зростання на засадах структурного та якісного оновлення господарства є низька інвестиційна активність. Системне зменшення інвестицій у національну економіку прискорює спад виробництва, а це розмиває економічну та соціальну базу реформ, скорочує інвестиційний потенціал і послаблює мотивацію інвестиційної поведінки суб'єктів господарювання.

Потреба України в іноземних інвестиціях завжди була дуже великою. Іноземних інвестицій потребують майже всі галузі економіки. Переорієнтація економічної політики на посилення уваги до фундаментальних відтворювальних процесів вимагає перегляду інвестиційної політики держави. За відсутності швидких методів ринкового регулювання самоусунення від участі в інвестиційних процесах позбавляє економіку можливостей вчасно та адекватно реагувати на тривожні сигнали, що надходять з інвестиційної сфери [3].

Основним чинником економічного розвитку держави є інвестиції. У разі припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі.

Держава також гарантує безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків та інших коштів у іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій. Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 р. «Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. Для сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [4]. 22 лютого 2001 року вийшов Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо збільшення надходжень інвестицій в економіку України», де постановлено, що одним із пріоритетних напрямів діяльності Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади є забезпечення збільшення надходжень інвестицій в економіку України [5].

Сьогодні в Україні, незважаючи на певне похвалення інвестиційного процесу, позитивні тенденції в інвестиційній сфері ще не набули сталого розвитку. Тому важливим завданням на цьому етапі розвитку вітчизняної економіки є побудова привабливого інвестиційного середовища зі сприятливим кліматом та високою діловою активністю. З огляду на це виникає необхідність формування системи факторів, які характеризують реальний стан інвестиційного середовища країни і дають змогу зосередити увагу на найпроблем-

ніших зонах і в результаті розробити модель реалізації державної інвестиційної політики економічного зростання [6].

Указом Президента України від 08.09.2010 р. «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку» визначені національні проекти відповідно до пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку:

1) «Нова енергія» (проекти, що передбачають використання альтернативних джерел енергії або диверсифікацію постачання енергоносіїв в Україні);

2) «Нова якість життя» (проекти, спрямовані на розв'язання проблеми забезпечення громадян доступним житлом, створення умов для здобуття громадянами якісної освіти, поліпшення медичного обслуговування, забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля);

3) «Нова інфраструктура» (проекти, спрямовані на підвищення ефективності використання транзитного потенціалу України);

4) «Олімпійська надія – 2022» (проекти, спрямовані на підтримку олімпійського руху в Україні, розвитку спорту вищих досягнень) [4].

У Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2016 роки визначено, що основними причинами низької інвестиційної активності є:

1) несприятливі умови для інвестування, зокрема недосконале законодавство з питань захисту права власності, адміністрування податків, отримання у власність земельних ділянок, провадження підприємницької діяльності та здійснення контролю за нею;

2) недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності, неналежним чином розвинута система підготовки інвестиційних програм і проектів для надання державних інвестицій;

3) нерозвиненість інвестиційного ринку та інфраструктури;

4) відсутність дієвих механізмів державно-приватного партнерства в інвестуванні [7].

З метою систематизації податкового законодавства Верховна Рада України 2 грудня 2010 р. ухвалила Податковий кодекс, який став першим в Україні кодифікованим законодавчим актом, спрямованим на комплексне регулювання питань, пов'язаних з оподаткуванням. Основними новаціями Податкового кодексу, що стосуються інвестиційної діяльності, є:

1) стимулювання переходу України на інноваційну модель розвитку, зокрема шляхом поетапного зниження ставки податку на прибуток з 25 до 16 відсотків (2011 р. – 23 відсотки, 2012 р. – 21 відсотків, 2013 р. – 19 відсотків, 2014 р. – 16 відсотків);

2) тимчасове (до 1 січня 2020 року) звільнення від оподаткування прибутку виробників біопалива на виробництво електричної та теплової енергії, а також прибутку підприємств із видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ;

3) строком на десять років з 1 січня 2011 року звільняється від оподаткування прибуток, отриманий від надання готельних послуг у готелях категорій «п'ять зірок», «чотири зір-

ки» та «три зірки», у тому числі новозбудованих чи реконструйованих або в яких проведено капітальний ремонт чи реставрація наявних будівель і споруд, а також підприємств галузей легкої промисловості (крім підприємств, які виробляють продукцію на давальницькій сировині); прибуток від продажу електричної енергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії, прибуток підприємств суднобудівної та літакобудівної промисловості;

4) розширена класифікація основних засобів у податковому обліку, передбачено 16 груп основних фондів замість 4 груп у чинному законодавстві;

5) врегульовано питання оподаткування операцій із фінансового лізингу, що дозволить надати нових стимулів цій формі інвестування [4].

Сучасне українське законодавство створює прозорі організаційні та економічні механізми реалізації державно-приватного партнерства. Так, з 1 січня 2013 року набрав чинності Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (№ 5205 від 6 вересня 2012 р.). Як пояснюють експерти, Закон закріплює основи державної політики в інвестиційній сфері на період 2013–2032 рр. щодо стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки. Нормативний акт спрямований на створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом надання певних податкових і митних преференцій у пріоритетних напрямках економіки, наприклад у сфері енергоощадних технологій. Довгостроковий ефект від виконання положень Закону буде полягати у створенні нових робочих місць і розвитку регіонів. Загалом, оцінюючи інвестиційне середовище, можна погодитися з думкою аналітиків, що залучення іноземних інвестицій в умовах нестачі своїх фінансових ресурсів і сучасних прогресивних технологій є правильним. В Україні проблема відсутності фінансових ресурсів відчувається дуже гостро. Кожного року наша економіка потребує приблизно 100–120 млрд доларів США. Оцінюючи інвестиційне середовище в цілому, варто виділити позитивні та негативні сторони результатів залучення іноземних інвестицій.

До переваг залучення іноземного капіталу можна віднести:

- 1) збільшення обсягів капітальних вкладень;
- 2) запровадження прогресивних технологій;
- 3) поліпшення платіжного балансу;
- 4) зниження рівня імпорту, зростання рівня експорту;
- 5) підвищення рівня зайнятості.

Недоліками залучення іноземного капіталу можна вважати:

- 1) збільшення залежності країни від іноземного капіталу;
- 2) вивіз частини прибутку за кордон, усунення внутрішніх виробників зі свого ринку;
- 3) надмірну експлуатацію сировинних і трудових ресурсів країни.

Перешкодами, які гальмують потік іноземних інвестицій в Україну, є:

- 1) часті зміни законодавства та високі процентні ставки за кредитами;

2) надто ускладнена й нечітка податкова система;

- 3) складна процедура розміщення капіталів;
- 4) відсутність належно гарантованої страхової системи за укладеними угодами.

Однак існує багато позитивних моментів, які заохочують іноземних інвесторів спрямовувати кошти на інвестування економіки України. До них можна віднести:

- 1) вигідне географічне положення;
- 2) багатство корисних копалин;
- 3) велику місткість українського ринку;
- 4) висококваліфіковані технологічні кадри й дешеву робочу силу;
- 5) розвинену інфраструктуру залізничного, водного та автомобільного транспорту;
- 6) великий експортний потенціал [3].

Сучасний період економічного розвитку України засвідчує різке скорочення державного бюджетного фінансування інвестиційного процесу. Масштаби міжнародного економічного співробітництва та розміри іноземних інвестицій залишаються недостатніми та не відповідають потребам економіки України. Способами розв'язання проблеми є:

- 1) удосконалення державної інвестиційної політики на основі запровадження кращих практик із формування та функціонування системи державних інвестицій, запровадження прямих і непрямих методів державної підтримки інвестицій, забезпечення моніторингу їх здійснення та контролю їх цільового та ефективного використання;

- 2) інтегрування процесу формування та реалізації інвестиційних проектів, що потребують державної підтримки, у загальний бюджетний процес;

- 3) розвиток і підтримка системи спеціальних режимів залучення інвестицій;

- 4) запровадження процедури підготовки та реалізації проектів за принципом «єдиного вікна»;

- 5) здійснення передінвестиційних заходів і сприяння залученню інвестицій на розвиток державних підприємств і підприємств із державною часткою;

- 6) удосконалення нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності на основі вдосконалення податкового, земельного, корпоративного та митного законодавства;

- 7) впровадження міжнародних принципів корпоративного управління та системи розкриття інформації на засадах вільного, оперативного, безкоштовного доступу інвесторів до інформації, необхідної для прийняття інвестиційних рішень;

- 8) вдосконалення організаційного та методичного забезпечення підготовки інвестиційної документації;

- 9) удосконалення системи захисту інвестицій та гарантії прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності, розвитку міжнародного економічного співробітництва;

- 10) створення умов для ефективного функціонування та розвитку інвестиційної інфраструктури, залучення інвестицій на міжнародних ринках капіталу, що передбачають розвиток індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу, консолідацію фондових бірж, захист прав споживачів інвестиційних

послуг, створення центрального депозитарію цінних паперів, впровадження в Україні Європейської бізнес-мережі (European Business & Innovation Centre Network);

11) поліпшення інвестиційного клімату на основі гармонізації інвестиційної, податкової, кредитної та митної політики, вдосконалення регуляторної системи та спрощення отримання дозволів та ліцензій, зокрема на будівництві, скорочення адміністративних процедур, взаємоузгодження податкового та бухгалтерського обліку вітчизняних суб'єктів інвестиційної діяльності та іноземних інвесторів, усунення технічних і торговельних бар'єрів, спрощення процедури державної реєстрації та добровільного припинення підприємницької діяльності, здійснення іміджевих заходів [8].

Досвід країн, що продемонстрували «економічне диво», доводить принципову важливість того, що економічні реформи мають бути цілісною системою добре організованих заходів, здійснюваних у правильній послідовності. Правильна послідовність – це теж важливо, як і сам зміст заходів. Якщо ті або інші заходи, наприклад введення нових податків, є невчасними та погано погодженими з іншими кроками, то вони замість збільшення бюджетних доходів можуть дати зворотний ефект – привести до їх зменшення, руйнування бази економічного зростання та підривання довіри до реформ. Тобто замість одного позитивного можна отримати три негативні ефекти. Як довів досвід успішних країн, така конструкція системних реформ, що дає швидкі позитивні результати, створюється на основі принципу синергії (колективної дії) джерел економічного зростання з боку пропозиції і з боку попиту. Це не вимагає великих державних витрат, а стосується лише зміни правил. Тобто необхідне невідкладне пошукання підприємницької активності населення і інтенсивної діяльності цивілізованих інвесторів в Україні [1].

Згідно з положеннями Держпрограми активізації економіки одним із ключових механізмів залучення інвестицій в економіку розглядаються держгарантії. При цьому Кабмін має намір, залучаючи інвестиції за допомогою надання держгарантії, переорієнтуватися із зовнішнього сектора на внутрішній. Одним із основних джерел одержання фінансового ресурсу розглядається банківська система, яка, за розрахунками уряду, зможе завдяки програмі приростити кредитний портфель на 5–7% за цей рік [9]. Кабінет міністрів має намір надати передбачені в держбюджеті на 2016 рік держгарантії в розмірі 25 млн грн під проекти модернізації Державної адміністрації залізничного транспорту України [10].

Висновки. Основною проблемою надходження інвестицій нині є зарегульованість господарської діяльності в області інвестиційного руху нормами права. Причина цих факторів – відсутність чіткої державної політики щодо економічного розвитку взагалі та залучення інвестицій (як іноземних, так і внутрішніх) зокрема. Проблема ефективності

законодавства щодо інвестиційної діяльності є комплексною та не може бути обмежена тільки аспектами державного регулювання. Іноземні інвестори відчують деяку невпевненість через постійні зміни підходу держави до процесу залучення інвестицій.

Зараз ухвалення законів, які суттєво погіршують стан інвесторів, підтверджує сумну репутацію України як країни з одним із найвищих рівнів ризику для інвесторів. Іноземні інвестори вважають основними негативними ознаками інвестиційного клімату в Україні політичну нестабільність, неперіоритетні напрями розвитку економічної політики, нестабільну законодавчу базу питань щодо іноземного інвестування. За даними світових рейтингових агентств, Україна належить до країн із підвищеним рівнем політичних і економічних ризиків. Головною причиною низького стимулювання переходу української економіки до стадії економічного зростання на засадах структурного та якісного оновлення господарства є низька інвестиційна активність. Іноземних інвестицій потребують майже всі галузі економіки.

Досвід країн, що продемонстрували «економічне диво», доводить принципову важливість того, що економічні реформи мають бути цілісною системою добре організованих заходів, здійснюваних у правильній послідовності. Тому кожен крок має бути необхідним елементом у добре продуманій цілісній конструкції, направлений на кінцеву мету – створення інноваційної швидкоростучої та стійкої економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Унковская Т. Возрождение экономики Украины: промедление опасно / Т. Унковская [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/vozrozhdenie-ekonomiki-ukrainy-promedlenie-opasno-.html>.
2. Заць О.П. Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну / О.П. Заць [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rusnauka.com>.
3. Марцин В.С. Організація та проведення оцінки інвестиційного середовища / В.С. Марцин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://info-prensa.com>.
4. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-co+operation/invest-climat>.
5. Про додаткові заходи щодо збільшення надходжень інвестицій в економіку України : Указ Президента України від 22.02.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0947-05>.
6. Бойко С.В. Удосконалення механізму реалізації державних інвестиційних процесів України / С.В. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/0IZYAq>.
7. Химич О.В. Сучасний стан надходження інвестицій в регіони України / О.В. Химич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy.nayka.com.ua>.
8. Державна цільова економічна програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://in.ukrproject.gov.ua/index.php?get=564>.
9. Держгарантії: риг достатку чи скриня Пандори? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uspp.ua/derzhgarantii-rig-dostatku-chi-skrinya-pandori.html>.
10. Великі плани: влада витратить 25 млрд грн держгарантій на оновлення «Укрзалізниці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~/1/0/all/2014/04/04/323004>.